

NOVI BUGARSKI ETIMOLOŠKI RJEČNIK

Bългарски етимологичен речник. Сastavili Vl. Georgiev, Iv. Gълъбов, J. Zaimov, St. Пчев. 1. svezak (a – bronz). Sofija 1962, X + 80 str. – Izdanje: Bugarska akademija nauka – Institut za bugarski jezik.

Prije 22 godine izašao je Mladenovljev »Etimologičeski i pravopisen rečnik na българскиja knižoven ezik« (Sofija 1941, XX+704 str., kratica EPRB). To je prvi i do sada jedini etimološki rječnik jednog južnoslavenskog jezika. Sada u Bugarskoj počinje izlaziti i drugi etimološki rječnik bugarskog jezika (kratica: BER), opet prije nego su se pojavili prvi takvi rječnici ostalih južnoslavenskih jezika. Pribroje li se tome i neka druga značajna lingvistička djela (da samo spomenemo časopis Balkansko ezikoznanie, velik posao na izradi bugarskog dijalektološkog atlasa, nekoliko vrlo iscrpnih i moderno pisanih svezaka s toponomastičkim podacima, itd.) očito je da je u Bugarskoj lingvistika i posebno slavistika u snažnom usponu. Uz starija u nauci dobro poznata imena javljaju se i nova koja mnogo obećavaju. To pokazuje da je suvremena bugarska lingvistička škola odgojila dobar znanstveni podmladak, sposoban da u lingvistici već sada daje i vrhunske rezultate.

Usporedi li se opseg obaju etimoloških rječnika bugarskog jezika, može se predvidjeti da će BER biti za oko 25% opširniji od EPRB*,

* Prema obavijesti jednog suautora toga rječnika, Jordana Zaimova, BER će biti opširniji nego se u početku zamišljalo i nego se to može utvrditi komparacijom između prvog sveska BER i EPRB. U pismu od 10. 12. 1962. J. Zaimov piše:

Според първите наши предвиждания БЕР (Български етимологичен речник) трябваше да обхване около 15 сvezки, но вече за всички е ясно, че те бъдат най-малко 20. Това се обяснява както с големия обхват на думи (искаме да бъде най-пълният бълг. речник въобще), така и подробностите от семантично и етимологично естество. Често се налага да се обясни особения семантичен развој на някои бълг. думи с оглед на различното им значение (при точни етимологични съответствия) спрямо други слав. езици.

Dalje je u istom pismu ova informacija:

samo što je EPRB štampan u jednoj knjizi odjednom, a BER će izaći u više svezaka. Usporedba, nadalje, pokazuje da EPRB donosi mnogo veći broj posuđenica (osobito turskih), a BER ih više probire i izlaže brižljivije. EPRB donosi ponekad paralele svih slavenskih jezika, a BER rijetko donosi lužičke oblike, a polabske i makedonske uopće ne donosi. Ali dok EPRB uglavnom donosi samo osnovni staroslavenski oblik, BER iskorištava pojedine staroslavenske spomenike i donosi oblik koji se u njima nalazi. Osim toga BER iskorištava i dijalekatske oblike, dok su oni u EPRB rijetki. U BER je više nego u EPRB zastupljena i onomatika, osobito mjesna imena. Najčešće se takva imena donose uz apelative od kojih su nastala.

Metodsku stranu izrade BER obrazložili su u Predgovoru sami autori. Prema postavljenoj shemi obrada svake riječi sadrži:

1. natuknicu
2. izvedenice
3. etimološko tumačenje
4. raširenost riječi izvan bugarskog jezika.

Kao natuknica služi (pri obradi slavenskih riječi) etimološki minimum, tj. takva živa forma od koje se tvore sve izvedenice u obradi natuknice, kao što je npr. берà, бѣстър, бог i dr. Rekonstruirane riječi donose se samo onđa kad žive u drugim slavenskim jezicima, a u bugarskom su se zadržale samo u osobnim imenima (prezimumima) ili geografskim nazivima. Takve su npr. riječi вес 'село', бърне 'кал', драга 'дол', глаз 'камък' i dr. o kojima me informira J. Zaimov u citiranom pismu, a nalazit će se u idućim svescima BER.

Značenje se natuknice obično izriče samo općim pojmom, tj. ne iscrpljuju se sva njena značenja. Tako se postupa i kod izvedenica. Bez oznake značenja ostavljaju se one izvedenice koje su sasvim jasne s gledišta suvremenoga bugarskoga književnog jezika. Uz izvedenice koje su dijalektizmi i arhaizmi značenje se obavezno donosi. Staroslavenski oblici donose se u cijelosti (zajedno s izvedenicama), npr. kod вѣсѣда donosi se вѣсѣдованіе, вѣсѣдовати itd. i obavezno se citiraju izvori u kojima se javlja koja riječ. Rekonstruirani se staroslavenski oblici ne donose iako je sasvim jasno da je neka riječ sigurno živjela i u staroslavenskom jeziku, budući da se danas nalazi u svim slavenskim jezicima. Paralele iz ostalih slavenskih jezika uglavnom se donose samo za

Предвиждаме да излизат по две сvezки годишно. Така ще трябва да завърши към 1971—1972 г.

Na moje pitanje da li se prvi svezak BER može smatrati kao probni primjerak J. Zaimov odgovara:

Мислехме да издадем пробна сvezка, но това би ни забавило твърде много. Смятаме, че изобщо първото издание ще бъде пробно (в широк смисъл на думата) и след като се появят критики от цял свят, ще ги вземем предвид и тогава сравнително по-лесно ще можем да направим II издание, скоро след първото.

natuknice, a ne i za izvedenice (npr. ВОДА, srhr. vòda, sloven. vóda, rus. ВОДá, češ. voda, polj. woda itd.) Ako pak jedna natuknica ima vrlo mnogo izvedenica, često se iza nje nalazi uputa da se izvedenice nalaze i na svojim mjestima po azbučnom redu. I kod njih su paralele iz staroslavenskog i ostalih slavenskih jezika. Tako se postupa onda kad je potrebno objasniti kako se, kada se i zašto se neka riječ javlja u ovom ili onom obliku. Paralele iz drugih indoevropskih jezika redaju se prema stupnju formalne, tvorbene bliskosti, a ne prema stupnju bliskosti po značenju. Posebno se bilježi kada su te paralele načinjene s drugim stupnjem korijenskog vokala, odnosno s drugim korijenskim determinatorom. Tako su na prvome mjestu paralele iz baltičkih jezika, a iza njih, prema iznijetim principima, paralele iz drugih indoevropskih jezika.*

Paralele iz staroslavenskog jezika obuhvaćaju razdoblje do 14. st., pa se prema tome među staroslavenskim spomenicima nalaze ne samo staroslavenski (ili po bugarskoj terminologiji – starobugarski) u užem smislu nego i spomenici jezičnih redakcija staroslavenskog jezika. Iz tih spomenika prenose se npr. u rječnik i oblici infinitiva, iako današnji bugarski jezik nema toga glagolskog oblika. Potvrde se iz staroslavenskih spomenika razlikuju od bugarskih po tome što su štampane staroslavenskom ćirilicom.

Hrvatskosrpske su paralele dobro zastupljene, premda nisu iskorištene u svim slučajevima. Osobito to vrijedi za posuđenice gdje se obično navodi samo izvorni jezik i jezik posrednik. Naš se jezik u BER naziva *srbohrvatski* (kratica: srhr.), a termini *srčbski* (kratica: *srčb.*) i *hčrvatski* (kratica: hčrv.) upotrebljavaju se u specijalne svrhe.

Prednošću se BER može smatrati sažeto opisivanje značenja što osigurava dobru preglednost. U načelu se uz natuknice ne donose gramatičke oznake, ali su stilske i semantičke dobro zastupljene i vrlo iznijansirane, npr. aviac. (avijacijski termin), anat. (anatomski), arh. (arhičetski), astr. (astronomski), bank. (bankovni, bankarski), biol. (biološki), bot. (botanički), voen. (vojnički), geogr. (geografski), det. (dječji govor), dial. (dijalekatska riječ) itd. Takva semantičko-stilska iznijansiranost ponekad nedostaje i mnogim rječnicima književnog jezika gdje je ona potrebna.

Etimologija riječi uglavnom se pokazuje samo upućivanjem na izvorni oblik i porijeklo, a promjene se vide u izvedenicama i paralelama u drugim jezicima. Prema tome u načelu se ne donosi tumačenje fonetskih prijelaza od izvornog oblika do oblika u suvremenom bugarskom ili kojem drugom jeziku. Te se promjene mogu zapaziti tek posredno, iz konačnog stanja riječi i njihovih izvedenica koje se citiraju u rječniku. Tako se, doduše, izbjegava suvišno ponavljanje često istih pojava i prijelaza, ali bi se za historiju jezika takvim opisom dobili drageocjeni

* Neke podatke o principima izrade BER pružio mi je i J. Zaimov u spomenutom pismu na čemu sam mu osobito zahvalan.

podaci, i to ne samo o fonetskim promjenama nego i o sufikslnim prilagođivanjima, a uočila bi se i relativna kronologija promjena. Ovako, svi se ti podaci moraju tek izvoditi iz rječničkog materijala. Ipak, velika je prednost što se objektivno svi ti podaci nalaze na jednome mjestu, u jednom rječniku, na dohvat svakome tko se njima želi i znade poslužiti. Bilo bi potrebno da se tako značajno i prijeko potrebno djelo pojavi što prije i na našem jeziku za naš jezik.